

А. С. Толкачова,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач
(Бердянський державний
педагогічний університет)

СТАНОВЛЕННЯ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. На всіх етапах розвитку суспільства основною причиною виникнення інтернатних закладів для дітей були різноманітні негаразди (революції, війни, голод, стихійні лиха тощо). Кожна країна залежно від економічних можливостей, рівня суспільної свідомості, культури, традицій по-своєму вирішує проблему опікування знедоленими дітьми. У Радянському Союзі найбільш масовою формою опікування ними спочатку були дитячі будинки, потім – школи-інтернати. Доволі поширеними формами були патронат, опіка, усиновлення [2, с. 3].

Загальноосвітні школи-інтернати як навчально-виховні заклади нового типу були створені в Радянському Союзі за рішенням XX з'їзду КПРС у 1956 році. Започаткування цих шкіл як найбільш ефективної форми підготовки молодого покоління до активної участі в будівництві нового суспільства відкрило нову сторінку в історії розвитку народної освіти в системі суспільного виховання [9, с. 64].

На виконання постанов ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 15 вересня 1956 року “Про організацію шкіл-інтернатів” та “Про заходи, пов'язані з організацією шкіл-інтернатів” ЦК КПУ і Рада Міністрів України прийняли постанову від 20 жовтня 1956 року “Про заходи до подальшого розвитку мережі шкіл-інтернатів в Українській РСР”, де визначено кількість вихованців у школах-інтернатах України до 1960 року (не менше 200 тис. осіб), затверджується план розподілу контингенту дітей між областями на 1956-1960 роки [9, с. 64–65].

Згідно з партійно-державними настановами вважалося, що нарешті знайдено найбільш оптимальну форму суспільного виховання хлопців і дівчат, завдяки якій буде вирішено більшість педагогічних проблем. У партійній пропаганді та засобах масової інформації заклади інтернатного типу нерідко кваліфікувалися як школи майбутнього [2, с. 4]. У зв'язку із цим протягом 1959-1960 років в Україні реорганізовано і закрито 286 дитячих будинків [12, с. 46].

До шкіл-інтернатів у першу чергу приймалися діти одиноких матерів, інвалідів війни та праці, сироти і діти, для виховання яких сім'я не могла забезпечити належних умов [10, с. 3].

У кінці 60-х – початку 70-х років було створено потужну навчальну, матеріальну і кадрову базу для діяльності названих вище закладів, але пріоритети освітньої політики цього періоду були зміщені. Позбавлені колишньої уваги і підтримки партійно-державних органів управління школи-інтернати замість навчання учнів, що були здібними, обдарованими, мали високий рівень успішності, як це передбачалось у “школі майбутнього”, за своєю соціальною

функцією дедалі більше переорієнтовувалися на вирішення проблем соціально-педагогічного захисту дітей і підлітків, що не мали належних умов виховання, а подекуди й проживання в сім'ї, були педагогічно занедбані, схильними до асоціальних вчинків. Лише поодинокі заклади інтернатного типу були використані як база для навчання, виховання та розвитку обдарованих дітей з усієї України [12, с. 47].

Наприкінці 60-х років на базі шкіл-інтернатів, що вже існували, стали створюватися спеціальні школи-інтернати для дітей, які потребують особливих умов виховання. Чимало таких закладів було реорганізовано в спеціальні школи для дітей із вадами фізичного й розумового розвитку. Водночас було започатковано створення санаторних шкіл-інтернатів. Так, протягом 70-80-х років склалася цілісна мережа лікувально-педагогічної, соціальної підтримки і відновлення здоров'я дітей із психосоматичними захворюваннями в санаторних загальноосвітніх школах-інтернатах [12, с. 48].

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема розвитку та функціонування шкіл-інтернатів в Україні знайшла відображення в працях В. Вугрича [3], Б. Кобзаря [5], Л. Канішевської [4], В. Покася [9], Г. Покиданова [7], Є. Постовойтової [5], С. Свириденко [11], В. Слюсаренка [12] та ін.

Існування значної кількості закладів інтернатного типу в сучасній Україні зумовлене чинниками економічного характеру (матеріальні труднощі сімей, поширення безробіття, послаблення функцій державних установ, покликаних займатися вихованням, навчанням дітей) і чинниками соціального характеру (позбавлення моральної відповідальності батьків за виховання дітей, збільшення кількості кризових сімей тощо).

На сучасному етапі розвивається мережа інтернатних закладів освіти різних типів. На вимогу часу створено різні напрямки суспільного виховання дітей в Україні: дитячі притулки, дитячі будинки, загальноосвітні школи-інтернати, школи-інтернати з поглибленим вивченням окремих предметів, гімназії-інтернати, санаторні школи-інтернати, спеціальні школи-інтернати для дітей з вадами розвитку, школи соціальної реабілітації, навчально-реабілітаційні центри [9, с. 175].

У своїй діяльності інтернатні заклади керуються Конституцією України, Конвенцією ООН "Про права дитини", Законами України "Про освіту", "Про охорону дитинства", актами Президента України та Кабінету Міністрів України, іншими законодавчими актами в галузі освіти і охорони дитинства, актами Міністерства освіти і науки України, інших центральних органів виконавчої влади, рішеннями місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, Положенням про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування тощо.

Мета статті – проаналізувати історичний аспект становлення шкіл-інтернатів.

Контингент інтернатних закладів становлять: діти-сироти; діти, відібрані у батьків за рішенням суду; діти, батьки яких позбавлені батьківських прав або засуджені, перебувають під арештом у період слідства, визнані недієздатними, перебувають на тривалому лікуванні, а також батьків, місце перебування яких невідоме, чи які з інших причин не

беруть участі в утриманні та вихованні своїх дітей; підкинуті та безпритульні діти, які перебували в притулках для неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей.

Отже, більшість вихованців загальноосвітніх шкіл-інтернатів – це педагогічно занедбані діти, які до вступу до названого вище закладу виховувалися в неблагонадійних сім'ях, перебували під впливом вуличних компаній, що на них негативно впливали.

Школа-інтернат (лат. *interium* – внутрішній) – навчально-виховний заклад (закритий, напівзакритий), у якому створені сприятливі умови для повноцінного проживання, різнобічного розвитку, навчання і виховання, лікування й оздоровлення, реабілітації, професійної орієнтації та підготовки дітей для самостійного життя.

Головними завданнями загальноосвітніх шкіл-інтернатів є:

– забезпечення утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;

– забезпечення всебічного розвитку, фізичного, соціального та психічного здоров'я учнів;

– створення умов, сприятливих для проживання дітей, їх навчання і виховання;

– засвоєння освітніх програм, навчання і виховання в інтересах особистості, суспільства і держави;

– забезпечення соціального захисту, медико-психолого-педагогічної реабілітації та соціальної адаптації вихованців;

– реалізація прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на належні умови проживання, різнобічний розвиток, виховання, здобуття певного рівня освіти, професійну орієнтацію та підготовку їх до самостійного життя та праці [1, с. 16–17];

– охорона прав та інтересів учнів [13, с.43];

– підготовка вихованців до майбутнього самостійного життя.

Діти, що перебувають в інтернатних закладах, мають такі права: рівний доступ до якісної дошкільної, базової, повної загальної середньої та позашкільної освіти; медичну і соціальну допомогу згідно з чинним законодавством; утримання за рахунок відповідних бюджетів у державних і комунальних навчальних закладах, за рахунок власника або власних коштів – у приватних; повноцінне якісне харчування; збереження родинних стосунків; безпечні й нешкідливі умови проживання, виховання, навчання, праці; отримання кваліфікованої допомоги в навчанні, корекції психофізичного розвитку; оздоровлення, відпочинку, організоване дозвілля у вихідні, святкові та канікулярні дні; вибір форм навчання, факультативів, спецкурсів, позакласних занять; розвиток своїх творчих можливостей та інтересів через участь у різних видах навчальної, наукової, науково-практичної діяльності, конференціях, олімпіадах, виставках, конкурсах тощо; користування навчально-виробничою, науковою, матеріально-технічною, культурно-спортивною, корекційно-відновлювальною та лікувально-оздоровчою базою інтернатного закладу; вільне вираження поглядів, переконань; захист своїх особистих, житлових і майнових прав; захист від будь-яких форм експлуатації, психічного, фізичного та інших видів насильства з боку працівників, опікунів, піклувальників

вихованців, які порушують їхні права, честь і гідність.

Діти можуть бути передані на всиновлення (удочеріння) громадянам України, іноземним громадянам, на виховання у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу в порядку, встановленому законодавством України. Передача учнів на усиновлення (удочеріння) здійснюється виключно в інтересах дитини [6].

Вихованці шкіл-інтернатів зобов'язані дотримуватися вимог статуту, внутрішнього розпорядку інтернатного закладу, законодавства, моральних, етичних норм; правил особистої гігієни; оволодівати знаннями, вміннями, практичними навичками згідно із Державними стандартами дошкільної, базової і повної загальної середньої, спеціальної освіти, підвищувати загальний культурний рівень; бережливо ставитися до особистого майна та майна інтернатного закладу; поважати честь і гідність вихованців і працівників указаних закладів [6].

Розрізняють такі типи загальноосвітніх шкіл-інтернатів:

– спеціальна загальноосвітня школа – загальноосвітній навчальний заклад, що забезпечує виховання, навчання, соціальну адаптацію та корекцію дітей з особливостями розумового й фізичного розвитку, у тому числі для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

– загальноосвітня санаторна школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад із відповідним медичним профілем, що забезпечує реалізацію права вихованців, які потребують тривалого лікування та реабілітації, на загальну середню освіту;

– загальноосвітня школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад, з частковим або повним утриманням дітей за рахунок держави, які потребують соціальної допомоги; забезпечує виховання, навчання та соціальну адаптацію школярів, у тому числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей з відхиленнями в поведінці, у сім'ях яких не забезпечуються сприятливі умови життя;

– спеціалізована школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад з поглибленим вивченням окремих предметів і курсів, що забезпечує виховання, навчання та соціальну адаптацію обдарованих дітей, у тому числі дітей-сиріт [8, с. 28–30].

Загальноосвітні школи-інтернати різних типів створюють нормальні умови для виховання й навчання знедолених дітей, готують їх до майбутнього життя. У більшості випадків інтернатні заклади фактично рятують учнів, стають “школою життя”, активної трудової діяльності [3, с. 10].

Зарахування вихованців інтернатного закладу до спеціалізованої школи-інтернату, класу з поглибленим вивченням окремих предметів, гімназії, ліцею, колегіуму комунальної та державної форм власності проводиться на конкурсній основі згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 19.06.2003 №389 (з 0547-03) [6].

Загальноосвітня санаторна школа-інтернат – це не тільки освітній заклад, але й заклад охорони здоров'я, головним завданням якого є відновлення і зміцнення здоров'я дітей у поєднанні із загальноосвітньою підготовкою, надання їм кваліфікованої медико-психоло-педагогічної допомоги, їх самовизначення.

Метою загальноосвітньої санаторної школи-інтернату є забезпечення фундаментальної загальноосвітньої підготовки учнів, виявлення і розвиток їхніх здібностей, інтересів і талантів, формування у вихованців творчого мислення, самостійності, бажання й уміння самовдосконалюватися, зміцнювати власне здоров'я.

Останнім часом в Україні відбувається процес реформування державної системи влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, який передбачає поділ великих шкіл-інтернатів, покращення підготовки їх мешканців до самостійного життя. Реалізація цієї мети є неможливою без побудови якісно нової системи виховання, введення інновацій (від лат. "innovation" – нововведення, зміни, оновлення). Це пов'язано із цілеспрямованими змінами, які вносять у виховне середовище нові елементи, що викликають перехід системи з одного стану в інший. Передбачуваними змінами можуть бути цілі, умови, зміст, засоби, методи, форми організації освіти й управління процесами в закладах інтернатного типу.

Метою роботи інноваційних шкіл-інтернатів закладів на сучасному етапі визначено виховання здорових, активних громадян, патріотів своєї країни, здатних продовжувати розвиток ідей, поглядів, технологій у різних сферах життя суспільства, які прагнуть до участі в усіх видах і формах творчості, ведуть здоровий спосіб життя. Сьогодні вчені та педагоги активно працюють у напрямку створення інноваційних закладів інтернатного типу [1, с. 18–19].

Висновки. Отже, соціально-економічний розвиток нашої держави підтвердив доцільність створення мережі шкіл-інтернатів. Ці освітні заклади довели свою життєздатність і ефективність щодо соціального захисту дітей, їх соціалізації й реабілітації. Педагогічний потенціал шкіл-інтернатів є далеко не вичерпаним.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Пропонована стаття не вичерпує всіх аспектів обраної проблеми. У подальшому планується дослідити проблеми функціонування шкіл-інтернатів на сучасному етапі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виховання учня інтернатного закладу як суб'єкта самостійної життєдіяльності / Свириденко Світлана Олександрівна (кер. авт. кол). – К. : Ін-т проблем виховання НАПН України, 2009. – 235 с.
2. Вугрич В. П. Дитячі будинки і школи-інтернати : спроба порівняльного аналізу / Володимир Павлович Вугрич // Сучасні підходи до виховання школярів у закладах інтернатного типу [науково-методичний збірник] – К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2002. – С. 3–12.
3. Вугрич В. П. Особливості виховної роботи в школах-інтернатах у контексті підготовки учнів до життя і діяльності у громадянському суспільстві / Володимир Павлович Вугрич // Сучасні проблеми виховання і соціально-педагогічної реабілітації : зб. наук. праць. – К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2003. – С. 10–17.
4. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія / Любов Вікторівна Канішевська. – К. : ХмЦНП, 2011. – 368 с.

5. Кобзар Б. С. Специфіка позаурочної виховної роботи з учнями шкіл-інтернатів для дітей-сиріт, та дітей, які залишилися без піклування батьків / Б. С. Кобзар, Є. П. Постовойтов. – К. : Стило, 1997. – 311 с.

6. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www/mon/gov/ua/main.php?query=education/aver age/aver age/](http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/aver%20age/aver%20age/)

7. Покиданов Г. Інтернатам вдячні тисячі / Георгій Покиданов. – К. : “Фенікс” УАННП, 2001. – 251 с.

8. Положення про школи-інтернати. – К., Б. в, 1957. – 32 с.

9. Покась В. П. Становлення та розвиток інтернатних закладів освіти в Україні (1917-2000 рр.) / Віталій Петрович Покась. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – 208 с.

10. Про виконання постанови ЦК КПУ, Ради Міністрів України від 20 жовтня 1956 року “Про заходи по подальшому розвитку шкіл-інтернатів в Українській РСР” : [збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР]. – 1956. – № 24. – С. 3.

11. Свириденко С. О. Теоретико-методологічні засади формування позитивного ставлення до власного здоров'я вихованців закладів інтернатного типу / С. О. Свириденко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць / Ін-т проблем виховання АПН України, 2004. – Кн. II. – 648 с.

12. Слюсаренко В. Г. Соціально-педагогічні функції установ інтернатного і напівінтернатного типу й умови їх реалізації в Україні: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Слюсаренко Віктор Григорович. – К., 1997. – 475 с.

13. Типовое положение об образовательном учреждении для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей // Вестник образования. – 1995. – № 10. – С. 42–51 – (Нормативные директивные правовые документы).

УДК 373.3.016:78

Т. М. Турчин,

доктор педагогічних наук, професор

(Чернігівський національний

педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка)

РОЗВИВАЛЬНА ФУНКЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

У роки першого десятиріччя ХХІ ст. початкова загальна музична освіта переживає певні трансформації. Значні зміни всесвітньо-соціального та економічного розвитку, що виявляються в підвищенні інтелектуального потенціалу людського середовища, постійному зростанні обсягу інформації в різноманітних наукових галузях, появі нових технологій, сприяють інтенсивному зростанню значного рівня культурної освіченості суспільства і, в свою чергу, слугують формуванню в людей соціально-художнього світогляду як такого. Нині рівень культури конкретної особи визначає та